

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur,
Visserij en Landelijk gebied**

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/Inv

Datum 6 oktober 2021

Betreft De dood van een lammergier na botsing met een Nederlandse
windmolen

Ons kenmerk

DGNVLG / 21177324

Uw kenmerk

2021Z10257

Geachte Voorzitter,

Hierbij zend ik u, mede namens de staatssecretaris van Economische Zaken en
Klimaat – Klimaat en Energie, de antwoorden op de vragen van de leden Vestering
en Van Raan (beiden PvdD) over de dood van een lammergier na botsing met een
Nederlandse windmolen (2021Z10257, ingezonden 9 juni 2021).

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

2021Z10257

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

1

Kent u de berichten 'Lammergier dood na botsing met Nederlandse windmolen', 'Dood zeldzame lammergier had voorkomen kunnen worden met alarmsysteem' en 'De vogels zijn het haasje'?

Antwoord

Ja.

2

Onderschrijft u beiden dat de dood van de lammergier voorkomen had kunnen worden wanneer de windturbine uitgerust was met een detectiesysteem, aangezien uit onderzoek blijkt dat het aantal botsingen door cameradetectie met meer dan 80% afneemt? Zo nee, waarom niet?

Antwoord

Wij onderschrijven dat als er een detectiesysteem geweest zou zijn, de kans kleiner was geweest dat de lammergier zou zijn geraakt. Tegelijkertijd geldt ook dat niet valt uit te sluiten dat als de betreffende windturbine een cameradetectie had gehad, de lammergier toch zou zijn geraakt.

3

Kunt u aangeven hoeveel het plaatsen van een (camera)detectiesysteem kost, aangezien onderzoek aantoont dat de techniek relatief niet zo duur is en het verlies van energieopbrengst heel beperkt blijft?

Antwoord

Het achterhalen van de kosten voor een (camera)detectiesysteem is ingewikkeld omdat de kosten variëren per project. Bij dezen geven we een schatting.

Enkel het systeem voor vogels kost voor één windturbine grofweg tussen de €20.000 en €35.000. Voor vleermuizen zijn aparte systemen nodig, die zijn iets goedkoper. Daarbovenop komen de installatiekosten van zo'n enkele duizenden euro's en de servicekosten, die worden geschat op €3.000 à €7.000 per jaar. Op basis hiervan is het beeld dat per geïnstalleerde detector over de gehele levensduur van de turbine door een exploitant gerekend wordt met een kostenpost van minstens €100.000. Eén systeem kan geïnstalleerd worden voor een cluster van een aantal turbines, mits die voldoende dicht bij elkaar staan.

Het productieverlies per turbine is afhankelijk van hoe vaak een turbine stil moet staan en dit is afhankelijk van welke vogelsoorten moeten worden gedetecteerd en in welke mate die soorten aanwezig zijn in de omgeving. Wanneer het systeem zo wordt ingesteld dat de meeste grote vogels worden herkend en hun aanwezigheid leidt tot stilstand, zal er sprake zijn van een substantieel lagere opwek.

4

Bent u beiden bereid om middels samenwerking ervoor te zorgen dat alle windturbines uitgerust worden met één zwarte wiek en een

(camera)detectiesysteem, dat ervoor zorgt dat de wieken automatisch stoppen met draaien als er een grote vogel of vleermuis in de buurt komt? Zo nee, waarom niet? Zo ja, per wanneer?

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

Antwoord

Provincies zijn bij nieuwe windturbines het bevoegd gezag voor het verlenen van ontheffingen of vrijstellingen (soorten) en vergunningen (Natura 2000-gebieden) op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb). Wanneer een aanvraag voor een ontheffing wordt ingediend, moet dit worden vergezeld door een ecologisch onderzoek. Op grond van dit onderzoek zal de aanvraag worden beoordeeld en kunnen per ontheffing eisen worden gesteld om de eventuele negatieve effecten op de staat van instandhouding van in het gebied voorkomende soorten te voorkomen of te compenseren. Dit betreft dus in alle gevallen maatwerk per park. De door u genoemde systemen kunnen deel uit maken van de door het bevoegd gezag opgelegde maatregelen.

Wat betreft de zwarte wiek is van een experiment bij één windmolenpark in Noorwegen bekend dat dit het aantal vogelslachtoffers sterk heeft verminderd. Of dit ook voor de Nederlandse situatie en voor de in ons land voorkomende vogelsoorten een effectieve en wenselijke maatregel zou kunnen zijn, wordt de komende jaren getest via een pilot in de Eemshaven, waar het Rijk ook bij betrokken is. De ILT (toezichthouder voor de luchtvaartveiligheidseisen) heeft inmiddels toestemming gegeven om bij zeven windmolens voor deze test een rotorblad in een andere kleur te verven dan de toegestane kleuren wit. De toegestane kleuren wit zijn bepaald op basis van internationale luchtvaartnormen en vastgelegd in het 'Informatieblad aanduiding van windturbines en windparken op het Nederlandse vasteland'. Voor windparken op zee bestaat een soortgelijke internationale eis, die op gespannen voet staat met de op 29 juni jl. in de Eerste Kamer aangenomen motie Berkhout c.s. (Kamerstuk 35.092, G). Hierin wordt de regering namelijk verzocht om in de tenders voor wind op zee de eis op te nemen dat de ontwikkelaar één wiek zwart verft. Zowel de Tweede als de Eerste Kamer zullen dit najaar separaat worden geïnformeerd over de wijze waarop het kabinet invulling zal geven aan deze motie.

5

Klopt het dat het IJsselmeer, een internationaal beschermd natuurgebied, onder andere vanwege de vogeltrekroutes, als zoekgebied staat aangewezen voor de plaatsing van windturbines en zonnepanelen als onderdeel van de Regionale Energie Strategie?

Antwoord

De RES-regio Noord-Holland Noord heeft het noordwestelijke deel van het IJsselmeer, de Wieringerhoek, aangewezen als mogelijke zoeklocatie voor de opwek van zonne-energie. De partners in deze regio zien mogelijkheden om hun energieopgave te combineren met recreatie en toerisme en met natuurontwikkeling, door de zonnepanelen te plaatsen op 'zonne-atollen': eilandjes waar ook ruimte is voor flora en fauna, bijvoorbeeld als schuilplek voor jonge vis. Hierover hebben de voormalig minister van EZK en de minister van Infrastructuur en Waterstaat uw Kamer eerder geïnformeerd (Aanhangsel van de Handelingen, vergaderjaar 2020-'21, nr. 1665). Voor zover ons bekend staan in

de RES'en 1.0 van de regio's die grenzen aan het IJsselmeer geen zoekgebieden voor windenergie in het IJsselmeer. Regio Noord-Holland Zuid heeft wel een deel van het IJmeer aangewezen als 'reservezoekgebied' voor wind.

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

6

Klopt het dat de Commissie voor de Milieueffectrapportage de provincie Noord-Holland heeft gewezen op de mogelijke nadelige gevolgen van windturbines en drijvende zonnepanelen in het IJsselmeer en dat de Milieueffectrapportage adviseerde eerst een 'regio-overstijgende, cumulatieve analyse' te laten doen? Zo ja, is deze analyse inmiddels uitgevoerd en wat zijn dan de conclusies? Zo nee, waarom niet, en wat is de stand van zaken rondom de pilot, die de minister van Economische Zaken en Klimaat heeft aangevraagd bij Rijkswaterstaat?

Antwoord

Vanuit de RES Noord-Holland Noord (NHN) is deelgenomen aan de landelijke pilot 'RES en Milieueffectrapportage (m.e.r.)'. Het doel hiervan was vooral om ervaring op te doen en de milieu-informatie in de RES te valideren. In dit kader is de concept-RES NHN voor advies voorgelegd aan de Commissie m.e.r.. Een formele MER volgt (indien nodig) bij de planologisch juridische procedures.

De Commissie m.e.r. geeft ten aanzien van de concept-RES NHN aan dat er al veel en relevant (milieu)onderzoek van goede kwaliteit beschikbaar is en er een goed participatieproces heeft plaatsgevonden. De commissie adviseert o.a. om voor de afwegingen in de RES 1.0 NHN en/of latere omgevingsbesluiten enkele samenhangende alternatieven op het niveau van de gehele RES-regio te ontwerpen. De RES-regio is van mening, gezien het feit dat er eerder al is gewerkt met scenario's die zijn ingebracht in het participatieproces, dat het niet voor de hand ligt nu nieuwe alternatieven op te gaan stellen. Wel zal men bij de uitwerking van de zoekgebieden verschillende varianten onderzoeken, rekening houdende met de samenhang met andere zoekgebieden. Op de website van de RES NHN is ingegaan op het advies van de Commissie m.e.r.¹.

Voor wat betreft de pilot met drijvende zonnepanelen geldt dat Rijkswaterstaat momenteel in opdracht van EZK een pre-verkenning uitvoert naar geschikte proeflocaties voor zonne-installaties op water in het IJsselmeergebied die meer inzicht kunnen geven in ecologische effecten. De resultaten van deze pre-verkenning worden na de zomer verwacht.

7

Onderschrijft u dat het plaatsen van windturbines en zonnepanelen op en rond het IJsselmeer niet wenselijk kan zijn, aangezien de nadelige gevolgen voor vogels? Zo nee, waarom niet?

8

Deelt u beiden de mening dat natuurgebieden met beschermde soorten, die negatieve effecten ondervinden van de turbines, niet zouden mogen worden aangewezen als zoekgebied voor de plaatsing van windturbines? Zo nee, waarom niet?

¹ <https://energieregionhn.nl/app/uploads/2021/04/nhn-mer-en-milieueffecten.pdf>

Antwoord 7 en 8

De verantwoordelijkheid voor het inpassen van (grootschalige) wind en zon op land ligt bij de partners in de RES, waarbij er door het Rijk geen gebieden op voorhand zijn uitgesloten als zoekgebied voor nieuwe windparken. De RES-partners hebben zich daarbij uiteraard wel te houden aan de beleidskaders, zoals weergegeven in de NOVI en de geldende wetgeving. Waarbij van belang is dat een nieuw zonne- of windpark altijd getoetst moet worden op basis van de Wet natuurbescherming (Wnb). Afhankelijk van de natuurwaarden in de omgeving dient bij een project altijd rekening te worden gehouden met maatregelen om negatieve effecten op de natuur en landschap te beperken. Deze maatregelen kunnen ruimtelijk zijn – bijvoorbeeld door de locatie of het ontwerp van het park aan te passen – maar kunnen ook vorm krijgen als stilstandsvoorziening (voor wind) of compensatiemaatregelen (voor zon en wind).

9

Bent u beiden bereid om in gesprek te gaan met gemeenten en provincies om te onderzoeken of zoekgebieden met negatieve impact op natuur verplaatst kunnen worden? Zo nee, waarom niet?

Antwoord

Voor ons beiden staat voorop dat energieprojecten op een verantwoorde wijze moeten worden ingepast, zonder of met minimale negatieve impact op natuur. Het feit dat natuurdoelen wettelijk zijn vastgelegd, helpt daarbij.

Op 1 juli 2021 zijn de RES'en 1.0 met daarin de definitieve zoekgebieden aangeleverd. Uiteraard is in het proces richting de RES 1.0 ook al gekeken naar de ecologische kaders. De komende tijd zullen onderzoeken plaatsvinden in hoeverre de ontwikkeling van wind en zon echt mogelijk is in de zoekgebieden. In deze nog uit te voeren onderzoeken (meestal in de vorm van een plan-MER) neemt de impact op natuur een belangrijke plaats in. Vervolgens kan op grond van deze informatie worden afgewogen welke locatie binnen zo'n zoekgebied de beste plek is om een energieproject te realiseren. Dit proces van locatiekeuze is, conform de afspraken in het Klimaatakkoord en op grond van de Wro, primair een verantwoordelijkheid van gemeenten en provincies. Het Rijk is terughoudend om provincies en gemeenten op te roepen om op voorhand zoekgebieden te verkleinen of uit te sluiten.

Indien bij de uitwerking van de zoekgebieden blijkt dat er bij een project sprake is van mogelijke negatieve impact op natuur, zal dit aanleiding zijn na te gaan of een andere locatie, ontwerp of invulling van het project mogelijk is binnen de geselecteerde zoekgebieden. Als dat niet lukt, zullen de effecten van projecten moeten worden gemitigeerd, respectievelijk gecompenseerd, bijvoorbeeld door elders compenserende natuur aan te leggen. Indien ook dit onvoldoende bijdraagt aan de ecologische instandhoudingsdoelen, zal er geen vergunning voor het project kunnen worden verstrekt.

10

Klopt het dat energiebedrijven ontheffingen hebben aangevraagd of verkregen om 175 windturbines in Natura2000- gebied te plaatsen? 7) Zo ja, hoeveel

ontheffingen zijn al vergeven en op welke grond zijn deze gegeven? Zo nee, wat is de stand van zaken?

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

11

Klopt het dat energiebedrijven ontheffingen hebben aangevraagd of verkregen om 125 windturbines pal naast beschermde natuurgebieden te plaatsen? Zo ja, hoeveel ontheffingen zijn al vergeven en op welke grond zijn deze gegeven? Zo nee, wat is de stand van zaken?

Antwoord 10 en 11

Provincies zijn bevoegd gezag voor het verlenen van ontheffingen of vrijstellingen voor soorten en vergunningen voor Natura 2000. Wij hebben geen overzicht van hoeveel en welke aanvragen alle provincies hebben bereikt en welke daarvan een ontheffing Wnb hebben gekregen.

Of realisatie binnen of buiten een Natura 2000-gebied plaatsvindt, is geen apart verplichte toetsing die door de Wnb wordt voorgeschreven. Voor plaatsing binnen Natura 2000-gebieden gelden – naast de algemene toetsing op natuur en landschap – extra toetsingscriteria om de effecten op de instandhoudingsdoelen te beperken. Voor plaatsing dicht bij Natura 2000-gebieden gelden ook extra toetsingscriteria waarbij effecten op de instandhoudingsdoelen via externe werking worden meegewogen.

Het is ons bekend dat er enkele windprojecten in Natura 2000-gebieden zijn of worden gerealiseerd. Vanzelfsprekend zijn deze projecten getoetst aan de wettelijke instandhoudingsdoelen.

12

Is er voor elke vergeven ontheffing onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van beschermde plant- en diersoorten? Zo ja, is voor elke ontheffing geconcludeerd dat kwetsbare en beschermde diersoorten geen 'significante negatieve' effecten zullen ondervinden? Zo nee, welke beschermde plant- en diersoorten zullen negatieve gevolgen ondergaan van de plaatsing van windturbines in Natura 2000-gebied, graag uitgesplitst per ontheffing? Hoeveel natuur zal er gecompenseerd moeten worden, graag uitgesplitst per ontheffing?

Antwoord

Dit type onderzoek en de daarbij behorende conclusies met betrekking tot effecten op natuurwaarden heeft bij afzonderlijke windparken en turbines plaatsgevonden. Op basis van een dergelijk onderzoek zijn de benodigde ontheffingen in geval van vogel- en vleermuizenslachtoffers verleend, al dan niet met bepaalde voorwaarden. Deze informatie is niet op nationaal niveau beschikbaar wegens de in 2017 doorgevoerde decentralisatie van de ontheffingsverlening.

13

Klopt het dat energiebedrijf RWE mogelijk windturbines plaatst op de zeedijk langs de Eems-Dollard, een internationaal beschermd gebied, waar duizenden vogels leven en passeren en welke als een internationale trekroute fungeert voor

vleermuizen en vogels? Zo ja, wat is de stand van zaken, is er een ontheffing aangevraagd of vergeven?

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

Antwoord

Energiebedrijf RWE verkent mogelijkheden voor nieuwbouw van windturbines op de zeedijk langs de Eems-Dollard. Hierover is contact geweest tussen RWE en het waterschap Hunze en Aas, de eigenaar/beheerder van de dijk. De idee behelst de bouw van 3 of 4 windturbines. Er is geen ontheffing aangevraagd noch afgegeven. Volgens RWE is er nog geen sprake van planvorming of een lopend project maar verkeert het nog in de ideeënfase.

14

Indien een ontheffing is gegeven, op basis van welk onderzoek is geconcludeerd dat kwetsbare en beschermde diersoorten geen 'significante negatieve' effecten zullen ondervinden? Zo nee, welke beschermde plant- en diersoorten zullen negatieve gevolgen ondergaan van de plaatsing van windturbines in Natura 2000-gebied? Hoeveel natuur zal er gecompenseerd moeten worden?

Antwoord

Zoals toegelicht bij de vorige vraag is er nog geen sprake van een afgegeven ontheffing. Gezien het prille stadium van de plannen van RWE voor deze locatie is er ook nog geen ecologisch onderzoek voor een natuurtoets gedaan. Daardoor valt nu niet aan te geven welke beschermde plant- en diersoorten negatieve gevolgen zullen gaan vinden van dit windplan. Mocht dit plan verder ontwikkeld worden, dan zal er moeten worden voldaan aan de eerder beschreven wettelijke eisen voor dit Natura 2000-gebied.

15

Deelt u beiden het inzicht dat de klimaatopgave, de energietransitie en biodiversiteitsherstel hand in hand moeten gaan? Zo nee, waarom niet?

Antwoord

Dit delen wij volledig, met de aanvulling dat er af toe spanning bestaat tussen de drie opgaven en dat het daarom van belang is te zorgen voor de juiste balans. De ministeries van EZK en LNV kijken samen hoe de belangen van schone energie en biodiversiteitsherstel in samenhang bekeken en gerealiseerd kunnen worden om zo ook bij te dragen aan de klimaatopgave. Een mooi voorbeeld hiervan is onze gezamenlijke inspanning in het traject 'Natuurinclusieve Energietransitie voor Wind en Hoogspanning op Land' (NIEWHOL), waarover de Tweede Kamer eerder is geïnformeerd (vergaderjaar 2020-2021, Aangangsel van de Handelingen, nr. 524). In dit traject werken onze twee ministeries samen met provincies, de windsector, TenneT en verschillende dierv- en natuurbeschermingsorganisaties. Het doel is om met de betrokken partijen te komen tot afspraken om de sterfte van kwetsbare vogel- en vleermuissoorten door windturbines en hoogspanningsverbindingen te verminderen.

16

Heeft u een overzicht van alle optionele en geplande windturbines en waar deze liggen in verhouding tot natuurgebieden en vogeltrekgebieden? Zo nee, waarom niet en bent u bereid dit overzicht te ontwikkelen en met de Kamer te delen?

Antwoord

Er wordt structureel gewerkt door het Nationaal Programma (NP) RES, PBL en RVO om tot een betrouwbaar volledig beeld te komen van alle optionele en geplande windturbines in Nederland. Locaties van bestaande windturbines en hun kenmerken zijn opgenomen in de analysekaarten van NP RES. Een overzicht van de zoekgebieden voor wind en zon wordt na de zomer beschikbaar. De staatssecretaris van EZK zal samen met NP RES bezien in hoeverre aanvullend onderzoek naar de impact van de RES op natuur en landschap nodig en mogelijk is. Op www.vogelatlas.nl staan digitale kaarten over de aanwezigheid en de trek van vogelsoorten. Dit initiatief wordt door onze ministeries ondersteund. De digitale kaarten worden proactief gedeeld met overheden en initiatiefnemers. Het Ministerie van LNV heeft in samenwerking met Vogelbescherming Nederland een gevoeligheidskaart laten maken voor vogelsoorten die gevoelig zijn voor windparken. Zie: <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/nieuwe-windenergie-zoekkaarten-voor-vogels-0>

17

Is er onderzoek gedaan naar de cumulatieve (gestapelde) gevolgen van de plaatsing van windturbines in en nabij beschermde natuurgebieden op regionale en landelijke populaties? Zo ja, wat was hiervan het resultaat? Zo nee, waarom niet?

Antwoord

Er geldt een wettelijke plicht om voor windparken die in of nabij Natura 2000-gebieden zijn gepland de cumulatieve effecten inzichtelijk te maken en te beoordelen. Dit vormt standaard onderdeel van een passende beoordeling en/of natuurtoets bij het MER en borgt derhalve dat ook bij cumulatie van meerdere windinitiatieven in een gebied geen sprake kan zijn van significant negatieve effecten op het behalen van die instandhoudingsdoelen. Als dat niet kan worden uitgesloten, moeten mitigerende of compenserende maatregelen worden genomen of wordt er geen vergunning verleend.

In het kader van het NIEWOHL wordt als onderdeel van een landelijk onderzoeksprogramma in de komende jaren een onderzoek uitgevoerd naar cumulatieve effecten op populaties en naar de effectiviteit van mitigerende maatregelen, zoals de 'zwarte wijk'.

18

Bent u beiden bereid om een integrale studie te starten naar de gestapelde effecten van alle geplande en optionele windturbines voor regio's en voor het hele land? Zo nee, waarom niet? Zo ja, per wanneer?

Antwoord

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 16 wordt na het verschijnen van het overzicht van de zoekgebieden in de RES'en bezien in hoeverre aanvullend onderzoek naar de impact op natuur en landschap mogelijk en nodig is. Op basis hiervan kan vervolgens bezien worden of er inhoudelijke verdieping bij bepaalde onderwerpen nodig is.

19

Is de minister van Economische Zaken en Klimaat bereid om te onderzoeken hoe het versterken van biodiversiteit en natuur meegenomen kan worden bij het vergeven van subsidies voor windturbines en zonnepanelen? Zo nee, waarom niet?

Ons kenmerk
DGNVLG / 21177324

Antwoord

Het Rijk verstrekt verschillende subsidies voor de realisatie van hernieuwbare energie, waarvan de grootste de SDE++ is. Het doel van de SDE++ is om op een zo kostenefficiënt mogelijke wijze CO₂ te reduceren. In principe passen hier geen kostenverhogende aspecten in. Dat neemt niet weg dat de staatssecretaris van EZK met de sector en lokale overheden in gesprek is over hoe de SDE++, binnen de kaders van het kostprijsreductiepad en de geldende wettelijke eisen, ruimte kan bieden aan projecten die bijdragen aan het versterken van biodiversiteit en natuur. Daarnaast wordt naar aanleiding van de motie van het lid Boucke (Kamerstuk 32 813, nr. 726) momenteel de noodzaak van een 'kwaliteitsbudget' onderzocht, waarmee extra financiële ruimte kan worden geboden aan het nemen van maatregelen ten behoeve van ruimtelijke inpassing, biodiversiteit, zorgvuldige participatie en het ontzien van het elektriciteitsnetwerk. Tot slot gaat het Rijk ervan uit dat ontwikkelaars de Gedragscodes voor wind op land (van NWEA) en zon op land (van Holland Solar) in acht nemen voor wat betreft de afspraken over biodiversiteit en natuur.